

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФАКУЛТЕТ ЗА ОБРАЗОВНИ НАУКИ

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика

Штип, 2010/2011

ВОСПИТАНИЕ
списание за образовна теорија и практика
год. 7, број 11
2010/2011 год.

За издавачот:
проф. м-р Никола Смилков, декан

Издавачки совет:
проф. д-р Саша Митрев
проф. д-р Блажо Боев
проф. д-р Емилија Јаневиќ-Ивановска
доц. д-р Кирил Барбареев

Уредувачки одбор – Editorial Board:
проф. д-р Блаже Китанов
проф. д-р Емилија Петрова-Горѓева
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-Веселиновска
асис. м-р Трајче Стојанов

Главен уредник и одговорен уредник – Editor in Chief:
проф. д-р Емилија Петрова-Горѓева

Јазично уредување – Language Editor:
Даница Гавриловска-Атанасовска (македонски јазик)
м-р Снежана Кирова (англиски јазик)

Техничко уредување – Technical Editing:
Славе Димитров
Благој Михов

Рецензенти:

проф. д-р Мирослава Николоска
проф. д-р Татјана Атанасова
проф. д-р Виолета Николовска
доц. д-р Борче Костов
доц. д-р Драгор Заревски
проф. д-р Снежана Мирасчиева

проф. д-р Кирил Цацков
проф. д-р Соња Петровска
проф. д-р Ленче Милошева
проф. д-р Снежана Ставрева-
Веселиновска
проф. д-р Емилија Петрова-Горѓева
асис. м-р Трајче Стојанов

Редакција и администрација – Editorial Office:

Билјана Јорданов
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки
Ул. „Крсте Мисирков“ бб
п.фах 201, 2000 Штип,
Р. Македонија
E-mail: vospitanie@ugd.edu.mk
++389 32 550 500

СОДРЖИНА

проф. д-р Емилија Петрова-Ѓорѓева, м-р Марија Коцева Примената на моделот на позитивна дисциплина – Фридрих Цонс во современото училиште	7
проф. д-р Блаже Китанов, асис. м-р Ирена Китанова Простумот на Коле Чашуле наспроти бугарската скаменета визија	17
доц. д-р Борче Костов За убавото и убавината	25
д-р Дијана Христовска, доц. д-р Снежана Јованова- Митковска Професионалната етика на наставникот	33
доц. д-р Марија Леонтиќ Воспитната димензија на воспитно-образовните институции	47
проф. д-р Ленче Милошева Перфекционизмот ориентиран кон очекувањата на другите како маладаптивна ориентација кај студентите во тест ситуација	59
проф. д-р Соња Лутовац Математичка анксиозност	69
проф. д-р Соња Петровска, проф. д-р Снежана С. Веселиновска Ставовите на студентите од Педагошкиот факултет – Штип за квалитетот на моделот за практично оспособување на студентите-идни наставници	81
Лидија Јовановска, Зоран Павлов, Славица Колева Јазичните вештини на учениците во периодот на подготовка за читање	97

проф. д-р Соња Петровска, м-р Јадранка Бочварова, Ана Петровска	
Некои карактеристики на развојот на образованието на наставници во Република Македонија (од Учителска школа-Штип до Педагошки факултет-Штип)	111
доц. д-р Снежана Јованова-Митковска, д-р Дијана Христовска	
Наставни стратегии	125
асис. м-р Ирена Китанова	
Компоненти на изразното читање	137
доц. д-р Нина Даскаловска, доц. д-р Билјана Ивановска	
Процеси на читање	157
асис. м-р Даринка Веселинова	
Теоретски дискусии за учењето странски јазици	165
м-р Јулија Гошева	
Рамки за концептуализација на потребите на децата и нивна примена за планирање и обезбедување услуги за деца	175

УДК: 821.163.3.09

Стручен труд
(Professional paper)

Проф. д-р Блаже Китанов
Асис. м-р Ирена Китанова
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип
Факултет за образовни науки

ПРОСТУМОТ НА КОЛЕ ЧАСУЛЕ НАСПРОТИ БУГАРСКАТА СКАМЕНЕТА ВИЗИЈА

Апстракт

Во драмското и прозно творештво на Коле Чашуле доминира една основна специфика и идеја - идентификација на етичките состојби и упорот да се живее втор и подобар живот и истиот да се инкарнира во другиот. Овие компоненти кои се развиваат и доразвиваат од првите прозни и романескни творби, присутна е и во романот „Премреже“ (1977) кој е предмет на разглед и интерпретација на овој текст.

Клучни зборови: *поетска борба, бугарска власт, интелектуална револуција.*

„PROSTUMOT“ KOLE CASULE AGAINST BULGARAN STONY VISION

Abstract

The dramatic and prose works by Kole Casule dominates a basic idea and specifications -identification of ethical situations and persistently to live a better life and a second has yet to be incarnated in the other. These components are developed and the co-developing and novelistic prose works, is also present in the novel “Ordeal” (1977) which is subject to review and interpretation of this text.

Key words: *poetic struggle, Bulgarian government, intellectual revolution.*

Коле Чашуле (1921-2009) ѝ припаѓа на таканаречената прва генерација македонски писатели што ја сочинуваат: Блаже Конески, Ацо Шопов, Славко Јаневски, Димитар Митрев, Јован Бошковски и др. Во трудниот процес на создавањето на современата македонска литература,

овој знаменит писател ја имаше ретката привилегија да партиципира двојно - како нејзин директен учесник, но и како автентичен сведок.

Благодарение на својата творечка кондиција од над шест децении, Чашуле создаде завиден опус од дваесет и четири драми, дванаесет романи, пет книги раскази, шест книги есеи, една монографија, неколку стотини текстови од различен вид и жанр (фелџони, полемики, театарски и филмски критики...) или тоа се четириесет и осум единечни вкоричени наслови со над девет илјади страници.

Во драмското и прозно творештво на Коле Чашуле доминира една основна специфика и идеја - идентификација на етичките состојби и упорот да се живее втор и подобар живот и истиот да се инкарнира во другиот. Овие компоненти кои се развиваат и доразвиваат од првите прозни и романескни творби, присутна е и во романот „Премреже“ (1977) кој е предмет на разглед и интерпретација на овој текст.

Во два тома романот „Премреже“ на Коле Чашуле прикажува дел од политичката историја на македонскиот народ, односно настаните во градот под Марковите кули - Прилеп, во почетните месеци на Втората светска војна, кога Македонија потпаѓа под бугарска окупација и истовремено во неа се воспоставува власт на Бугарија, Германија и Италија.

Практично, тоа е време кога бугарскиот фашистички окупатор има за цел да ги зацврсти своите позиции во македонското поднебје и истовремено да ги растајни и разоткрие приврзаниците на Кралството на СХС и организаторите и носителите на ослободителното движење, нивното срце - комунистите.

Комунистите, пак, како двигатели на отпорот против бугарската окупација се јавуваат во две улоги. Едни од нив се за „отпор“, но предводени од Бугарската работничка партија, комунисти, а другите се приврзаници и вистински следбеници на политиката на партиската организација на Југославија.

Но, времето како императив во себе крие и носи безброј неминовности, кои од друга страна, пак, бараат и свои жртви.

Една од нив е и полицискиот началник во Прилеп (кој во делото не е именуван), некогашен репортер во весникот „Зора«, обвинет и затворен за субверзија и анархизам, во случајов конфидент и земен под „своє“ од главниот шеф, директор на софиската дирекција на полицијата, Гешев. За сето време додека е во мисија во градот под Марковите кули, полицискиот началник доживува многу нешта кои ги пренесува на хартија и ги „испраќа« во вид на писма (сите заедно чинат две опсежни тетратки) до еден свој пријател во Бугарија.

Дојден да го растајни и урне знакот на еднаквост што луѓето од ова поднебје го ставиле помеѓу зборовите Македонец и комунист, полицискиот началник уште на стартот ќе биде распнат помеѓу стравот што во него го извикуваат зборовите на Гешев и неговото нагласено внимание кон него и меѓу желбата да му поверува дека: „Од сета Македонија, против Прилеп се имаат кренато најмногу војни и најмногу заговори. Сите со една цел: да го одродат од нас! Да го посрбат! Имено, затоа Прилеп бил и останува за нас онаа крепост на б'лгарштината каде што ќе ги биеме и ќе ги добиеме, се разбира, сите наши отечествени војни! Прилеп е градот каде што треба да се овековечиме себе си како б'лгарско племе, еднаш засекогаш... Без Прилеп ние тоа уште не сме до крај!“ (стр. 13-1).

Меѓутоа, проучувајќи ги досиејата за македонските комунисти и револуционери во Прилеп, што педантно ги воделе писарите за време на српското владеење, тој уште при средбите со Горчина, Минсура и Лазар Димов-Тишината, ќе сфати дека овде нема можеби, ами само п р и л е п ч а н и, и дека тие се како ѕвездите на небото - недосегливи. Всушност, тие ќе му ја отворат вратата за да почне да влегува во светот на реалноста и да се исправи пред прашањето: „Зошто морници се појавуваат кај секој што ќе сака да завладее со Прилеп“ (стр. 46-1).

Но, тоа е само почеток на неговото психичко неспокојство, почеток на онаа дезориентација што поевидентно ќе ја предизвика Хајделбергскиот фрустрираник, Ефтим Хаџи-Ефтимов, доктор по право и филозофија, ВМРО-вец, за кого не е регистрирана јавна политичка дејност во градот. Имено, тој веднаш ќе му укаже дека српските полициски архиви и фолклорната или поточно, верзија на градот, не се вистинската насока, пат и ориентација по која се движи за разоткривање вистината на Прилеп. Напоменувајќи му дека времето кога Македонија одби да ја признае тројната асимилација во Срби, Бугари и Грци, односно кога беше кренат глас на непризнавање на теророт и на насилничкото инкорпорирање на Македонија во Кралството, значеше уште еден израз на македонскиот простум, при што се дојде до тоа „комунизмот да стане синоним за македонската национална кауза и македонската национална борба«. Затоа, Ефтим Хаџи-Ефтимов (кој „признава“ дека не е комунист и дека ништо во него не комуницирало и најверојатно нема да комуницира со комунизмот?) ќе го упати неименуваниот полициски началник по сосема друг пат велејќи: „Вистината, вистинската вистина за прилепскиот комунизам не се наоѓа во српските архиви! Туку во животот! Само животот може да ве научи: која е вистинската вистина за прилепскиот комунизам?“.

Истовремено, Ефтим ќе му укаже дека тој како и сиот бугарски народ претставува ж р т в а на склоноста кон себеизмама, занес и визија

дека животот во Македонија се скаменил уште во 1917 година, кога ништо не се случило и дека се чека таканареченото „б’лгарско“ време за да ја ослободи Македонија. Според Ефтима, тоа е само израз на „просултанските флертови на еден Стамболов, авантуризмот на генерал Цончев и уште повеќе мешетарството на еден Борис Сарафов!“ (стр. 98-I).

Надевајќи се во отсуството на цончевското слепило по однос на Македонија во денешнава „б’лгарска“ политика и во отсуството на сфаќањето дека „Македонците се премрежето на Б’лгарија, нејзината злакоб“ (стр. 99-I) (за жал), Ефтим ќе ја изјави дека овде во Прилеп, во Македонија, според логиката на сите настани животот си телчел, се водела борба, се раѓале нови борци и револуционери, се простумело, и дека скаменетата софиска и „општо’блгарска“ визија нема никакво значење. Како потврда на тоа се зборовите со белег на осуда: „Вината е во Вас. Вашата скаменета визија за Македонија, што самоизмамнички упорствува дека оваа земја и овој народ не правеле ништо друго сиве дваесет и три години српска и грчка окупација, туку скаменети како карпиве околу овој град, чекале да дојдете Вие?“¹ (стр. 129-I).

Расветлувајќи му многу нешта за кои дотогаш не знаел, неименувањето полициски началник ќе ја почувствува критичната состојба на сопствената душа, оној вистински зачеток на хипокризијата и скептички однос кон себеси, кон сопственото битие, свест и верување дека неговата мисија лесно ќе го открие модусот, оној „raison d’être“ и дека сè ќе биде ноншалантно и со лева рака завршено. Од сево ова никнува оној страв, а „стравот има најразвиена фантазија», кој го доведува до оној чин со интенција да го дезориентира и упати во погрешна насока и отпор кон своите. *Vis á vis* сево ова, Ефтим Хаџи-Ефтимов излезот за избегнување на трагичниот судир во Прилеп го гледа во изнаоѓање мудрост на двете страни.

Во таков сплет на околности, како продукција на душевните осцилации, кај полицискиот началник се јавува чувството на *о к у п а т о р*, кое доаѓа да го потврди и зацврсти Германецот Карл Брунер, кој му се претставува како негов шеф и главен резидент за македонскиот фронт АМТ-6. Тоа практично зборува дека освојувачките претензии на фашистичка Германија се ориентирани и на југ на Балканот, а македонскиот фронт во тој општ *condition sine qua non* има исклучително значење, зашто „тој што господари со Македонија ги има в’ раце Балканите“. Затоа, привремените бугарски и италијански власти, како сојузници на Германија, имаат должност на овој фронт да обезбедат мирен живот, за непречено освојување и чекорење напред на фашистичка Германија. Опколен од повеќе страни, распнат во измачувачка, опскурна и безизлезна состојба, тој ќе почне да го чувствува поразот на сопствената личност.

И по повеќе од сто и триесет дена обидувајќи се да продре во порите на градот и луѓето, полицискиот началник по инсистирање на Гешев да го „користи“ Милан Газиводов-Катрин и самиот ќе забележи и открие дека единствен исклучок е токму тој - Катрин, исклучен од Партијата заради тоа што застапувал теза дека Македонците се Бугари и слични убедувања туѓи на комунизмот и на ова херојско поднебје. Наспроти тоа, комунистите во Прилеп се млади интелектуалци кои произлегуваат од највидни фамилии и кои во срцето ја носат и бранат тезата за постоење на посебна македонска нација. Карактеристично е што за нив сите знаат, но никој не знае како се организираат и како дејствуваат. Оттука, носителите на таа теза, комунистите, се и главниот непријател на бугарскиот окупатор. Сето тоа, полицискиот началник го доведува до постојан дијалог со Господ што го носи во себе, а настаните што крстарат во него и околу него ќе го турнат во оној пекол, во тоа п р е м р е ж е кое треба да го истрада, за на крајот и тој да стане неговата жртва.

Необични и интересни се душевните и идејни преобразби на полицискиот началник. За него Прилеп е непредвидлив град политички инфициран во кој „борбата“ против комунистите е како да се бори против апстракција. И така, додека тој се превиткува и поти, комунистите донесуваат одлука за кревање на оружено востание со цел да се помогне на Советскиот сојуз, да се изврши интернационалистички долг кон првата земја на социјализмот, и за национална и социјална слобода на Македонците, нивно конечно ослободување и обединување. Прашање е само денот, зашто тие не седат со скрстени раце, туку се собираат во хотелот „Балкан«, во ашчилницата на Милан Тиквар. Тука се Орде Чопела, Рампо Левков, касапот и џамбас Илија Чашуле и многу, многу други.

Животот во Прилеп и понатаму си тече, се раѓаат нови комунисти и револуционери, а полицискиот началник и покрај тоа што ја променува куќата на живеење (од кај Данов се преселува кај Кирил Ламбров) не може да најде никаков мир, а за тоа најмногу ќе се обвинува себеси како најголем непријател. Единствени и ретки мигови на спокојство и задоволство се оние кога сиот „потонува“ во Евдокија, „божемна жена“ на Ламброва.

Едно е сигурно. Полицискиот началник е налик на риба фрлена на суво (во случајов тоа е Прилеп), фрлен во тоа премреже, каде што никој не може да се снајде и излезе од мрежата што ја плетат македонските комунисти. Затоа тој ќе се осудува себеси и ќе ја бара причината за сопствениот страв, нукулецот за состојбата во која се наоѓа. Така, низ ретроспектива, враќајќи се назад (за што причина е и веста на неговиот пријател Маркучот), полицискиот началник ни го открива периодот пред да дојде на службена должност и мисија во Прилеп.

Пред нас се сликите за неговото бедно детство во Стара Загора, време кога не знае за својот татко, кога преживува тешки моменти на емотивен и социјален план. Тоа ќе остави трајни трауми во него за да се изродат оние карактеристики на неговото битие: неснаодливост, алиенација, неодлучност во животот. „Судбината“ од Стара Загора го води во Софија каде што се запознава со Маркучот кој успева да го вработи во весникот „Зора“ како репортер, чиј уредник е Данаил Крапчев (прилепчанец). Во една пригода тој ќе го види Данаила како (влегува и) излегува од „задната врата“ на дворецот (тука влегувале оние кои имале претензии да се пробиват во бугарската политика) и револтирано ќе изјави: „Нема Б'лгарија браќа! Нема! Ова што го имаме како држава е Б'лгарија како земја, што ги раширила нозете, ја расцепила пиздата и збивта од тоа што ја ебаваат Македонците! Како што им е мило: отспреди, одзади, секако! Дури и еден Данаил Крапчев. Тоа што ни останува нам, на Б'лгарите, е да кренеме едно ново Априлско востание, овојпат против новите тирани на Б'лгарија - Македонците!“ (стр. 99). Но Крапчев како избеганик од Прилеп и кој „не е никаков исклучок“, ами „дел од општиот феномен: ролјата на Македонците во бугарската национална политика“, претставува само израз на тоа дека нема место во културата, науката, црквата, банкарството итн., а да не се наоѓа Македонец. Како Македонците да управуваат со Бугарија, а сите национални трауми и трагедии како да се од Македонија и заради Македонија. Тој поминал низ многу луѓи и премрежиња, па така и овојпат ја покажува својата снаодливост успевајќи брзо и ефикасно да го демантира својот соработкик (полицискиот началник), да го обвини за субверзија и анархизам и така да го доведе зад решетките на Гешев. Но Гешев го зема под „свое“ и како жртва го испраќа во мисија на Прилеп. Затоа, кај полицискиот началник и мислата да живее, за да му одмазди на Гешева.

Но, полицискиот началник е срушен како битие, поразен, неспособен да се бори против народот што ја надживеал српската окупација, што поминал низ многу премрежија. Не случајно комунизмот наоѓа инкарнација во следбениците, во оние што растат во него и од него. Тука се Младиот Модерното како нов Делчев, во кој прилепскиот комунизам како да си го нашол раководителот што си го барал, способен да поведе со себе многу истомисленици, да инфицира нови извикувајќи: „Народот што родил еден Илинден, ќе роди и втор“. Оттука, полицискиот началник скршен во своите настојувања и усилби без патетика ќе рече дека комунизмот овде има само една содржина – простумот и дека во срцето на тој простум е Македонија. Затоа, тој ќе го осудува својот анархизам и анархизмот на Гешев, Емил Манолов и другите, од една страна, а од друга страна, пак, ќе биде фасциниран, изненаден и ќе се егзалтира од

великиот и нескршлив херојски дух на луѓето од македонското поднебје кои знаат и умеат да ја бранат самобитноста, својата историја, себе си.

Излезот од премрежето е невозможен. Тој добива инструкции да пали села, да стрела заробени и сфаќа дека е „...последното дејствие на б'лгарската национална драма што ќе се изврши овде во Македонија, во Прилеп...“ и дека вистина нема, дека она што го бара и што треба да го открие е апсурд, апстракција, СКАМЕНЕТА ВИЗИЈА.

Полицискиот началник, кој е главен лик, се јавува и како раскажувач во романот „Премреже“, а прилепските комунисти и револуционери, од друга страна, пак, го чинат заедничкиот, општ лик во делото. Поразот на главниот лик претставува израз на она дека секој што ќе посака да кре-не рака на Прилеп и Македонија воопшто, ќе наиде на отпор, душевно и телесно ќе биде скршен, уништен. Заедничкиот, пак, лик - македонските комунисти, неуморните бранители на слободата, на сопствената бит и независност, се израз на простумот македонски, на онаа издржливост и вечен отпор против окупаторот и секаков вид непријател.

„Премреже“ не е суво редување и прикажување на настани и збиднувања од историјата, ами вешто и уметничко преточување на автентичните состојби за одреден временски период од бурното минато на дел од македонското поднебје.

Говорот на Чашуле е јасен. Реченицата блика од чистина во трансформирањето на мислата, а присуството на здравиот разум, бројните сен-тенци и драмски елементи му даваат можност на читателот романот да го чита без прекин и со задоволство.